

KABELDRAGNING I HÄLSINGTUNA OCH HÖGS SOCKEN

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 39:1, 37:1, 48:1 m.fl., Hälsingtuna socken
& RAÄ 88:1, 63:1–3, 24:1–4 m.fl., Hög socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland

Frida Löjdström

KABELDRAGNING I HÄLSINGTUNA OCH HÖGS SOCKEN

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 39:1, 37:1, 48:1 m.fl., Hälsingtuna socken
& RAÄ 88:1, 63:1–3, 24:1–4 m.fl., Hög socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland

Rapport 2022:07
Frida Löjdström

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2022

Omslagsbild: Del av schakt 10, vid bland annat stensättningen L1951:3247

(Hälsingtuna 50:1). Foto: Inga Blennå.

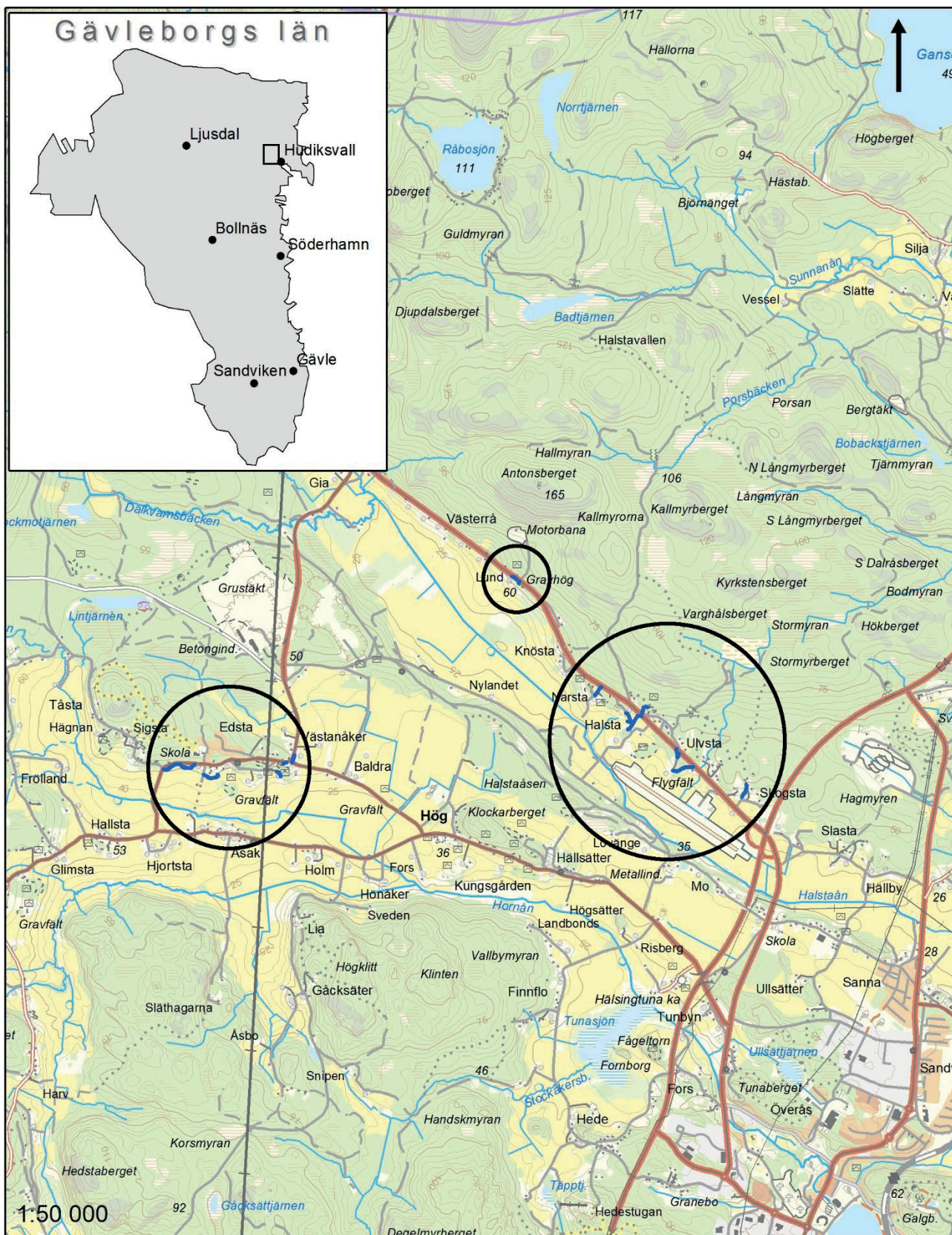
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC BY, undantaget kartmaterial: ©Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281-3181

Tryck: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte	5
Metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Resultat	11
Analyser	12
Dateringar.....	12
Diskussion.....	13
Referenser	13
Administrativa uppgifter	14
Bilaga 1. Kartor.....	15
Bilaga 2. Sektionsritningar.....	16

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med de undersökta schakten inringade. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Ellevio AB utfört ett antal arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar och schaktkontroller inom socknarna Hälsingtuna och Hög, Hudiksvalls kommun, Gävleborgs län. Undersökningarna föranleddes av att Ellevio AB planerade att schakta för nedläggande av kabel för eldistribution. På flera ställen berörde schakten registrerade fornlämningar och fornlämningsområden.

Totalt undersöktes 17 schakt med en sammanlagd area om 1 208 kvadratmeter. Tolv schakt grävdes skiktvis under antikvarisk övervakning, medan de andra fem schakten kontrollerades i efterhand. I endast ett av schakten, schakt tre, påträffades någon form av fornlämningsindikation. Detta i form av ett 0,15 meter tjock, diffust, kulturlager av mörkgrå lera med inslag av kol och bränd lera. Ett kolprov samlades in och kunde ¹⁴C-dateras till 1400-talet. Kulturlagret kunde därmed inte kopplas ihop med de närliggande gravhögarna eller stensättningen. Sannolikt har kulturlagret skapats i samband med senmedeltida gårdsaktivitet.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Ellevio AB utfört ett antal arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar och schaktkontroller inom socknarna Hälsingtuna och Hög, Hudiksvalls kommun, Gävleborgs län. Undersökningarna föranleddes av att Ellevio AB planerade att schakta för nedläggande av kabel för eldistribution. Schakten skulle på ett flertal ställen komma att beröra registrerade fornlämningar och fornlämningsområden.

Beslutet fattades av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 1484-2019). Den arkeologiska undersökningen utfördes från 27:e mars 2019 till den 27:e april 2021 av Frida Löjdström, Inga Blennå, Kerstin Westrin och Anders Altner, Länsmuseet Gävleborg.

SYFTE

Syftet med undersökningen var att om möjligt förhindra att fornlämningarna skadas i samband med grävarbetet och om möjligt korrigera schaktdragningen. I de fall fornlämningar ändå berördes, skulle schaktningsövervakningen klargöra följande:

- fornlämningens utbredning inom schakten
- bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen

Detta för att tillvarata kunskap som kan komma att bidra till Högs sockens bebyggelsehistoria och forntidsbild, samt kan vara till nytta för eventuella framtida markingrepp.

METOD

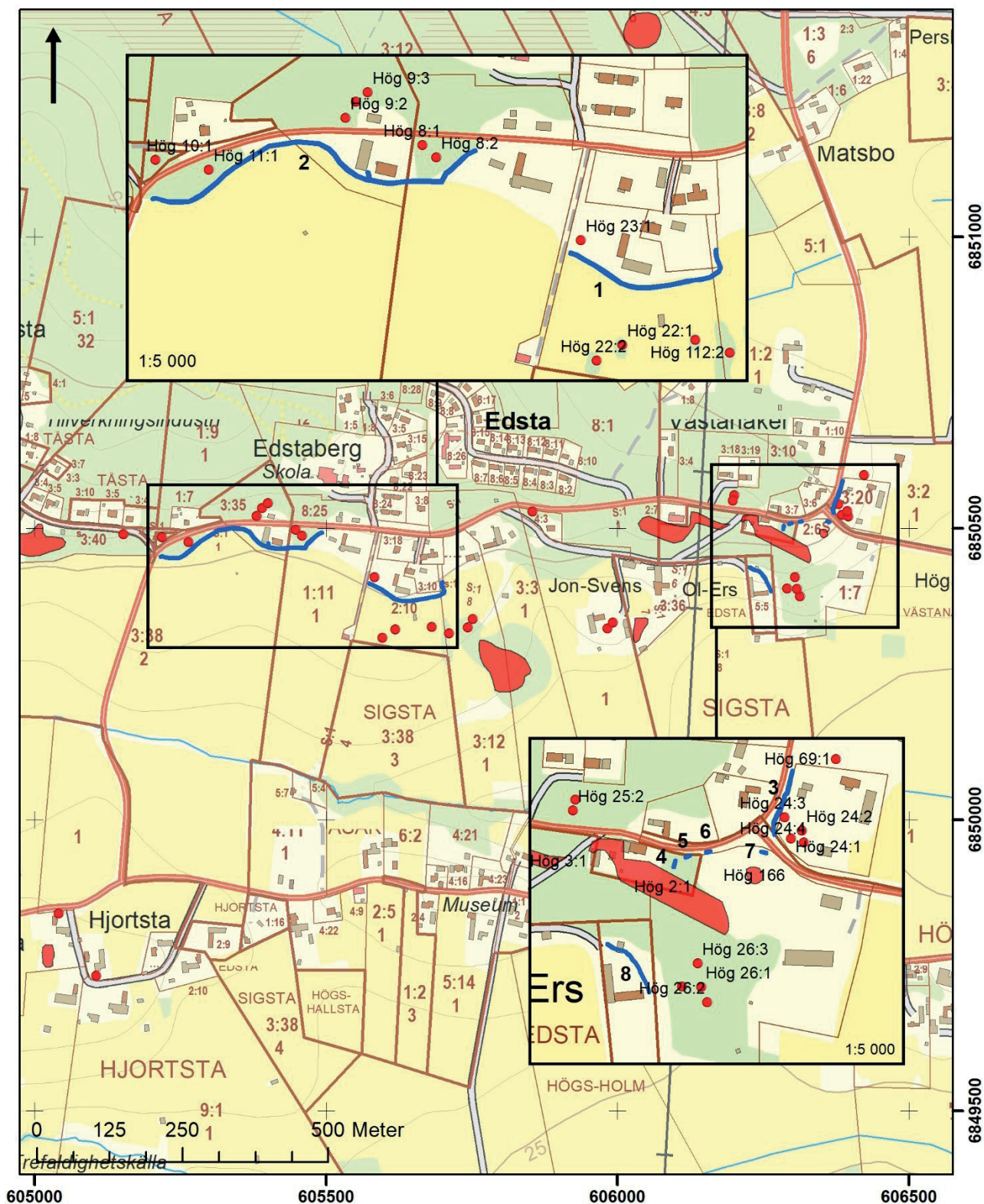
Den arkeologiska undersökningen i form av schaktningsövervakning inleddes med kartstudier för att utifrån topografin och fornlämningsbilden få en indikation om vilka områden, som genom kabeldragningen, löpte störst risk att få skador på fornlämningar.

Ett fältbesök gjordes sedan av de fornlämningar som enligt schaktningsplanerna kunde komma att beröras. Fältbesöket gjordes den 27:e mars 2019. Närvarande under fältbesöket var Frida Löjdström och Inga Blennå, Läns museet Gävleborg samt Alexander Cahlenstein, projektledare på Eltel Networks Infranet AB. En plan upprättades om hur och var schakten skulle grävas för att på bästa sätt undvika fornlämningarna helt eller delvis. Det bestämdes att vissa schakt som var i närheten av fornlämningar kunde grävas utan antikvarisk schaktningsövervakning, men skulle lämnas öppna till dess att en arkeolog kommit ut på plats för att kontrollera och dokumentera dem. I vissa fall kunde schakten dock inte dras om och behövde grävas igenom fornlämningsområden. När dessa schakt skulle grävas gjordes det skiktvis, lager för lager, under antikvarisk övervakning.

Samtliga schakt som övervakades, eller kontrollerades i efterhand, mättes in med RTK-GPS, beskrevs och dokumenterades med fotografering och i vissa fall sektionsritning. I de fall det ansågs meningsfullt insamlades kolprov för datering. Eftersom projektet pågick under två år, har läns museets projektledare bytts ett antal gånger. Som resultat av detta har dokumentationsmetoden varierat något.

Figur 2. Pågående schaktning i Hälsingtuna socken. Schakten var i snitt bara 0,7 meter breda, vilket försvårade sikten. Foto: Inga Blennå.

Figur 3. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta samt Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Kända forn- och kulturlämningar är markerade med rött. De undersökta schakten är markerade med blått. Skala 1:10 000.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Hälsingtuna socken består av två flacka dalgångar skilda av Hallstaåsen som löper genom området i öst-västlig riktning. De norra, södra och västra delarna utgörs av kuperad skogsmark medan området i öster övergår i en skogig kustbygd. Hälsingtuna socken är också rik på fornlämningar. Längs kanten av dalgången, insprängd mellan och invid nuvarande bebyggelse, finns bland annat flera gravar, gravfält och husgrundsterrasser från järnåldern.

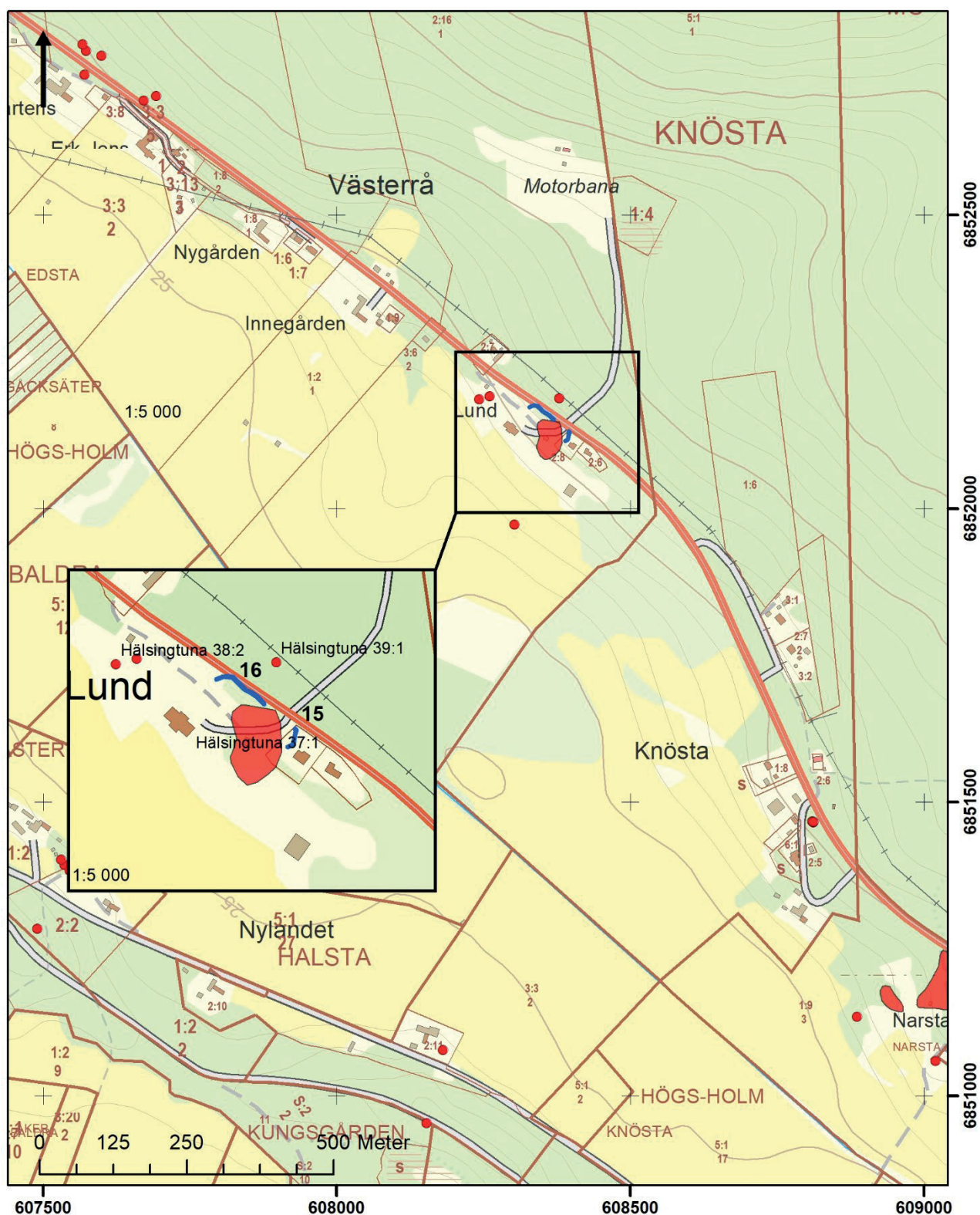
Högs socken består av en stor dalgång omgiven av mindre dalar. Runt dalarna finns kuperade skogsmarker. De byar som utgör centralbygden i socknen ligger alla utmed den markerade åssträckning som löper i öst-västlig riktning. Sockennamnet Hög (*Høgh* 1314) kommer av att kyrkan byggdes vid en så kallad storhög, det vill säga en gravhög från järnåldern med betydande dimensioner. Troligen har platsen tidigare utgjort tingsplats för folklandet *Sunded*, vilket motsvarade de centrala delarna av Hälsingland (Brink 1984:37). Den lilla stenkyrkan byggdes troligen under tidig medeltid och vid kyrkan finns också två runstenar.

Inom socknen finns lämningar från flera tidsperioder. Fornlämningssmiljön i centrala Hög utgör en av de viktigaste nycklarna till förståelse av järnåldern i Hälsingland, och kan räknas in bland de viktigaste av unika fornlämningsmiljöer i landskapet. Större delen av fornlämningarna i socknen utgörs av järnåldersgravar, men flera husgrundsterrasser är också kända. Det finns även flera boplatser från stenåldern, varav några också är undersökta (Holm 2006:86).

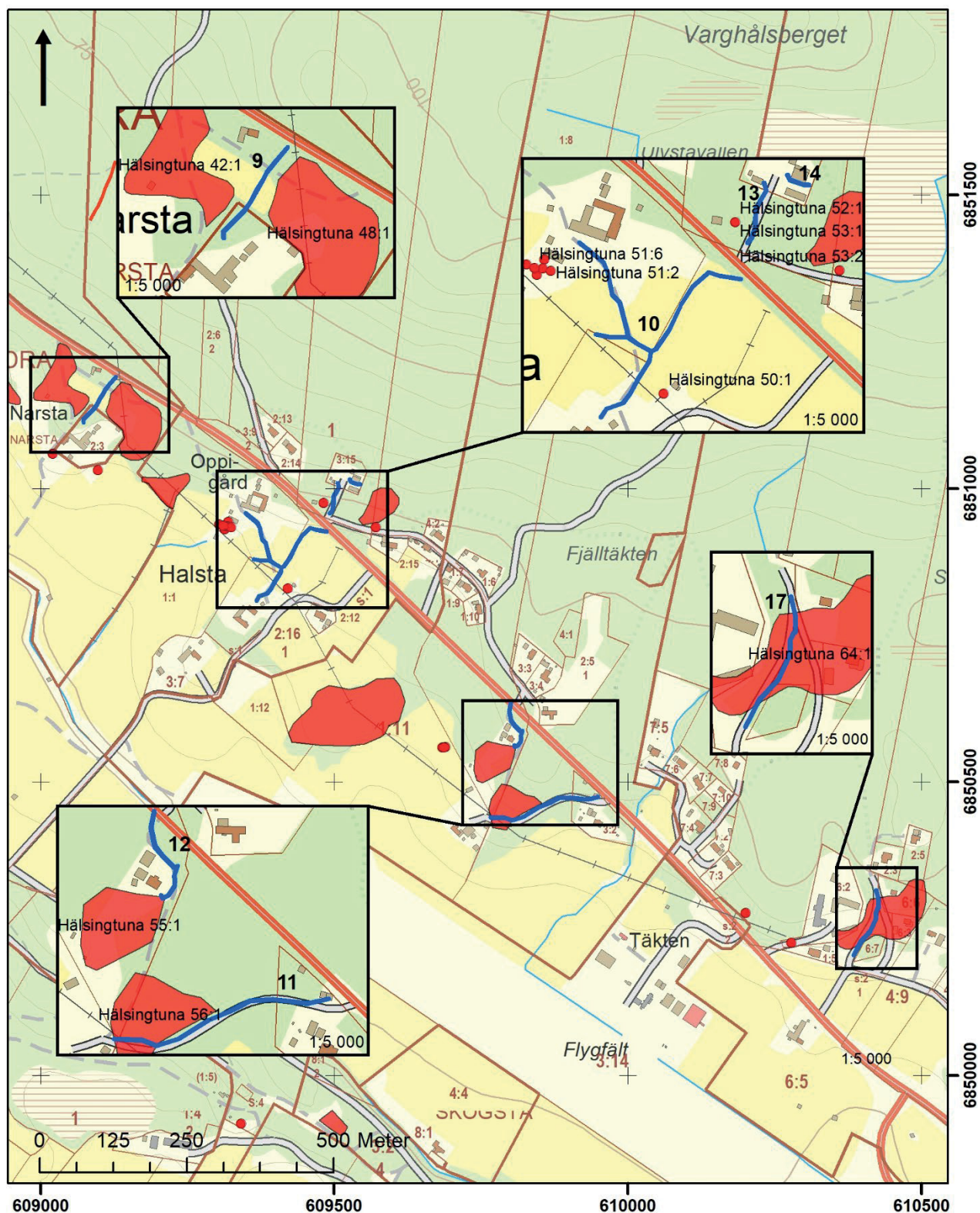
Enligt Sveriges äldsta skattelängd från år 1535 bodde det 28 skattebönder och fem landbor i Högs socken vid den tiden. I Hälsingtuna socken, då kallat Tuna socken, bodde det 82 skattebönder och två landbor. En landbo var någon som brukade en gård som ägdes av någon annan, till vilken han betalade en viss årlig ränta, *avrad* (Brink 1994).

Figur 4. Vy över Hög från moränåsen. Foto: Mårten Sjöbeck, 1937–1938. Id-nr: XLM.C88-3201. Läns museet Gävleborgs fotosamling.

Figur 5. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta samt Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Kända forn- och kulturlämningar är markerade med rött. De undersökta schakten är markerade med blått. Skala 1:10 000.

Figur 6. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta samt Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Kända forn- och kulturlämningar är markerade med rött. De undersökta schakten är markerade med blått. Skala 1:10 000.

RESULTAT

Totalt dokumenterades 17 schakt, varav 12 schaktningsövervakades och 5 kontrollerades i efterhand (se tabellen i figur 9 och kartorna i figur 3, 5 och 6). De flesta schakten var över 50 meter långa och det längsta var 357 meter. I snitt var schakten bara 0,7 meter breda, vilket naturligtvis påverkade de arkeologiska förutsättningarna. Eftersom schakten var så smala var det i många fall dålig sikt och därmed svårt att dokumentera.

I endast ett schakt påträffades någon form av fornlämningsindikation, detta i form av ett kulturlager. Kulturlagret påträffades i schakt 3, i nära anslutning till stensättningen L1951:3100 (RAÄ Hög 24:3) och gravhögarna L1951:3032 (RAÄ Hög 24:1), L1951:3392 (RAÄ Hög 24:2) och L1951:3391 (RAÄ Hög 24:4). Kulturlagret var cirka 0,15 meter tjockt och utgjordes av mörkgrå lera med inslag av kol och bränd lera (se bilaga 2, figur 17). Även om kulturlagret inte var tydligt, så gjorde närheten till stensättningen och gravarna att det misstänktes vara samtida med dem. Därför bedömdes det också vara meningsfullt att samla in kolprov för datering.

Figur 7. Fotot visar en sektion av schakt 1. Foto från norr: Frida Löjdström.

Figur 8. Nordöstra delen av schakt 10. Foto från öster: Inga Blennå.

Nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Matjordsdjup (m)	Fornlämningsindikation	Övervakning	Kontroll
1	158	1,00	0,80	0,20	Nej		X
2	317	0,90	0,80	0,25	Nej		X
3	59	0,70	0,75	0,25	Ja	X	
4	6	0,60	0,70	0,20	Nej	X	
5	4	0,60	0,70	0,20	Nej	X	
6	4	0,60	0,70	0,25	Nej	X	
7	5	0,60	0,70	0,25	Nej	X	
8	58	0,70	0,80	0,20	Nej		X
9	98	0,70	0,80	0,07	Nej	X	
10	357	0,70	0,60	0,15	Nej		X
11	195	0,50	0,80	0,15	Nej	X	
12	97	0,60	0,80	0,20	Nej	X	
13	56	0,70	0,80	0,30	Nej	X	
14	22	0,60	0,80	0,25	Nej	X	
15	19	0,70	0,85	0,20	Nej	X	
16	51	0,70	0,90	0,25	Nej	X	
17	125	0,80	0,70	0,15	Nej		X

Figur 9. Schakttabell.

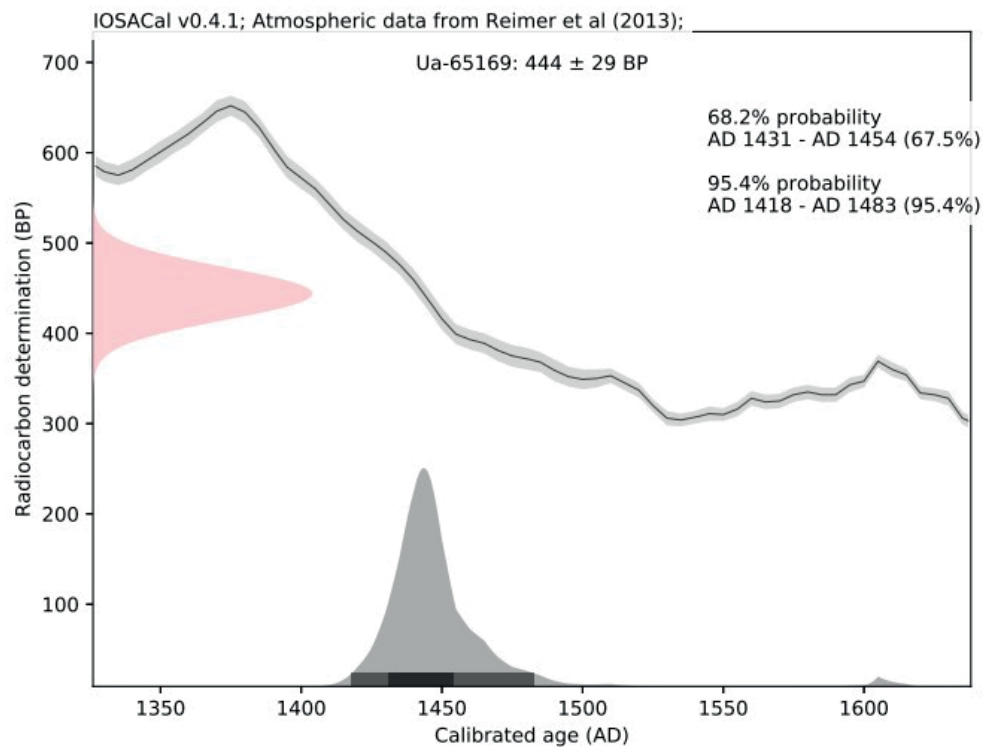
Analyser

Det insamlade kolprovet från kulturlagret i schakt 3 skickades inledningsvis till Vedlab för att, om möjligt, ta ut material av låg egenålder. Provet innehöll dock endast kol från gran. Gran kan bli gammal i sig (maxålder 350 år) och kan därmed orsaka hög egenålder vilket får tas med vid bedömning av dateringsresultatet. Efter vedartsanalysen skickades det utplockade materialet vidare till Tandemlaboratoriet för ¹⁴C-analys.

Dateringar

Resultatet av ¹⁴C-analysen visade att kulturlagret inte var samtida med de närliggande gravhögarna och stensättningen. I stället visade det på en kalibrerad datering om år 1418–1483 e. Kr med en säkerhet på 95,4 %.

Kalibreringskurvor

Figur 10. Kalibreringskurvorna av ^{14}C -analysen.

DISKUSSION

Det enda av antikvariskt intresse som framkom vid schaktningsövervakningen var ett cirka 0,15 meter tjockt kulturlager. Kulturlagret påträffades i schakt 3 som grävdes i nära anslutning till stensättningen L1951:3100 (RAÄ Hög 24:3) och gravhögarna L1951:3032 (RAÄ Hög 24:1), L1951:3392 (RAÄ Hög 24:2) och L1951:3391 (RAÄ Hög 24:4). Ett kolprov samlades in och kunde ^{14}C -dateras till 1400-talet. Kulturlagret kunde därmed inte kopplas ihop med de närliggande gravhögarna eller stensättningen. År 1535 levde det 28 skattebönder och fem landbor i Högs socken (Brink 1994). Troligen har dessa skattebönders gårdar legat på samma plats som några av dagens gårdar. Sannolikt har kulturlagret skapats i samband med senmedeltida gårdsaktivitet.

REFERENSER

- Brink, S. 1984. *Ortnamn i Hälsingland*. Stockholm.
- Brink, S. 1994. *Hälsinglands äldsta skattelängd*. Hjälpsskattelängden "Gärder och hjälper" från år 1535. Reklam & Katalogtryck, Uppsala.
- Holm, L. 2006. *Stenålderskust i norr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 19. Umeå.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer: 1484-2019

Länsstyrelsens beslutdatum: 2019-03-15

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 832/320

Uppdragsgivare: Ellevio AB

Undersökningstid: mars 2019-april 2021

Projektledare Länsmuseet Gävleborg: Frida Löjdström

Personal: Frida Löjdström, Inga Blennå, Anders Altner och Kerstin Westrin

Socken: Hälsingtuna och Hög

Kommun: Hudiksvall

Koordinatsystem: Sweref99 TM

Höjdsystem: RH 2000

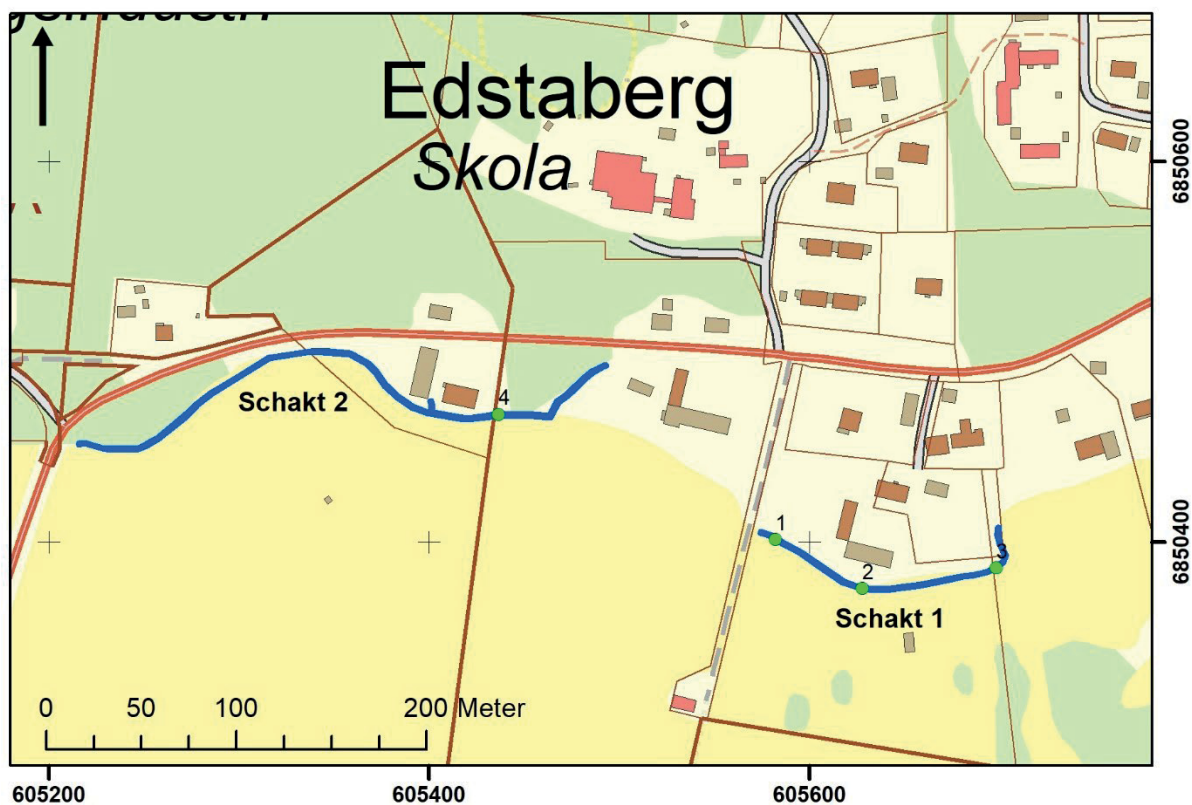
Undersökt yta: 1 208 m²

Inmätningssystem: RTK-GPS

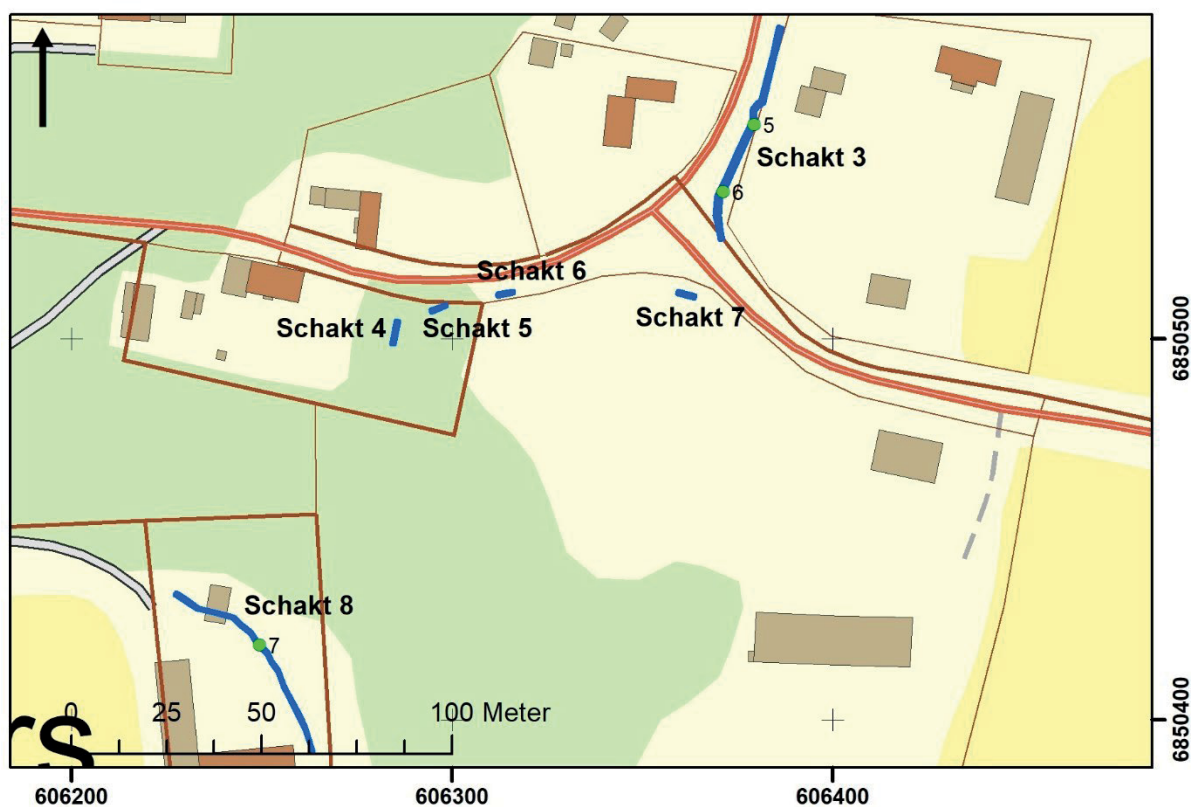
Dokumentationshandlingar förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv.

Fynd: inga fynd påträffades.

BILAGA 1. KARTOR

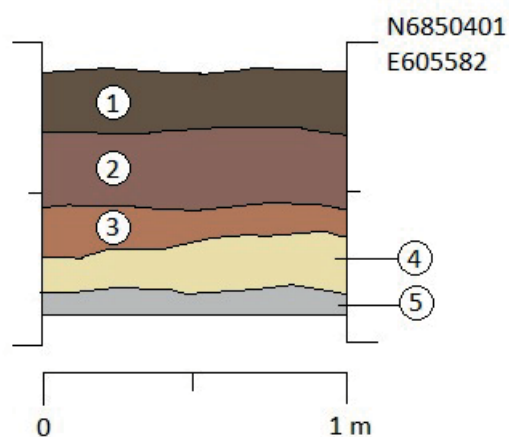

Figur 11. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Kartan redovisar schakt markerade i blått och platsen för sektionsritningarna 1–4 med grön punkt. Skala 1:4 000.

Figur 12. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Kartan redovisar schakt markerade i blått och platsen för sektionsritningarna 5–7 med grön punkt. Skala 1:2 000.

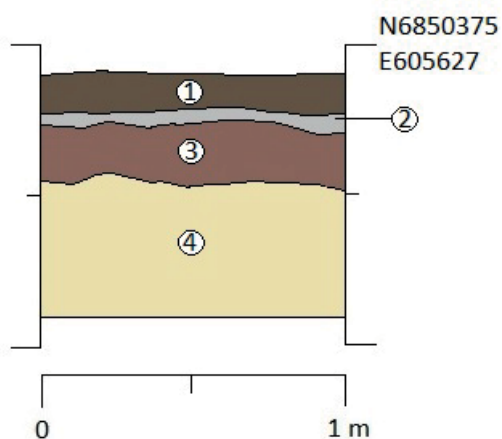
BILAGA 2. SEKTIONSRTNINGAR

Schakt 1. Sektion 1

1. Matjord
2. Äldre ploglager; mörk brungrå silt
3. Melerad silt med inslag av enstaka kol
4. Gul sandig silt
5. Ljusgrå silt

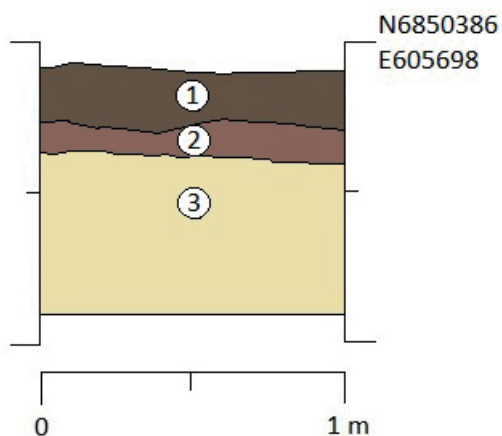
Figur 13. Sektionsritning 1 i schakt 1.

Schakt 1. Sektion 2

1. Matjord
2. Ljus gulgrå silt
3. Äldre ploglager; mörk brungrå silt
4. Melerad sandig silt

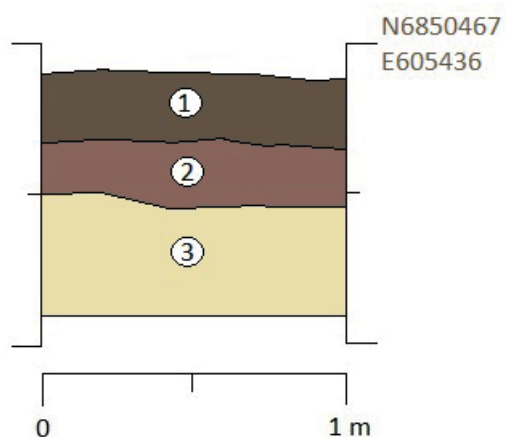
Figur 14. Sektionsritning 2 i schakt 1.

Schakt 1. Sektion 3

1. Matjord
2. Äldre ploglager; mörk melerad silt
3. Gulgrå sandig silt

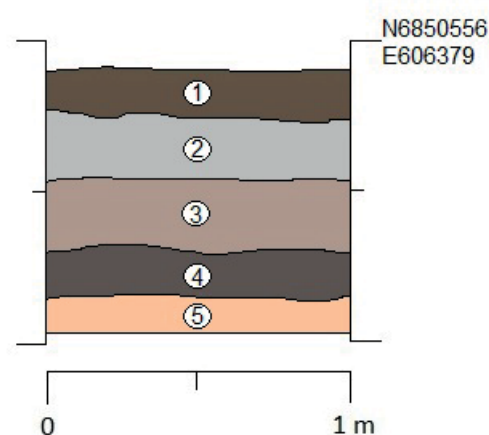
Figur 15. Sektionsritning 3 i schakt 1.

Figur 16. Sektionsritning 4 i schakt 2.

Schakt 2. Sektion 4

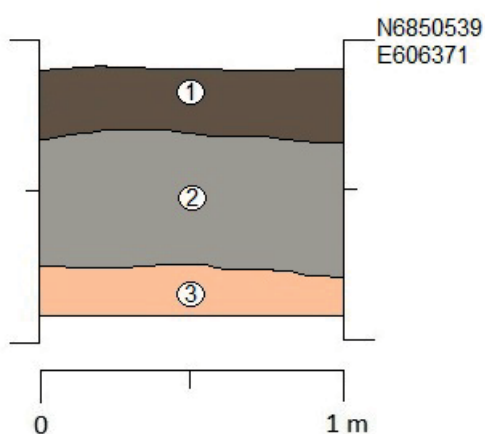
1. Matjord
2. Äldre ploglager; mörk brungrå silt
3. Grågul sandig silt, måttligt med sten (0,1–0,5 m stora)

Figur 17. Sektionsritning 5 i schakt 3.

Schakt 3. Sektion 5

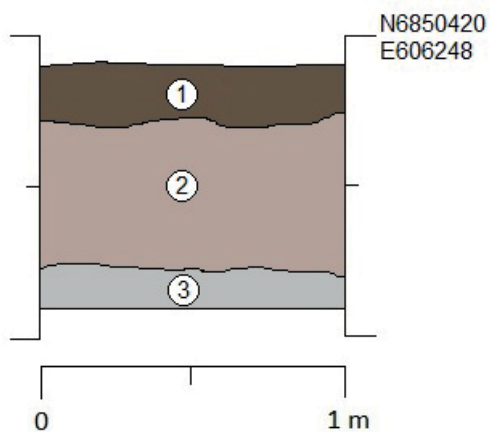
1. Matjord
2. Fyllnadsgrus
3. Gråbrun siltig lera
4. Kulturlager: mörkgrå lera med inslag av kol och bränd lera
5. Gulröd sand med inslag av grus

Figur 18. Sektionsritning 6 i schakt 3.

Schakt 3. Sektion 6

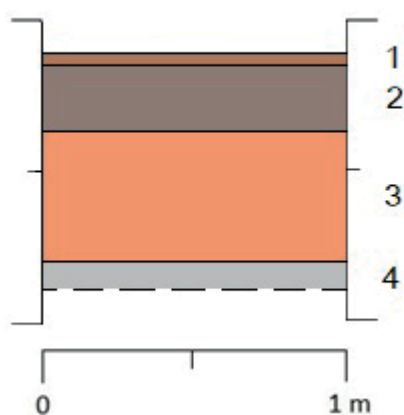
1. Matjord
2. Grusig grå lera
3. Gulröd sand med inslag av grus

Schakt 8. Sektion 7

1. Matjord
2. Ljus brungrå lera med inslag av sten (0,05–0,2 m stora)
3. Ljusgrå steril lera

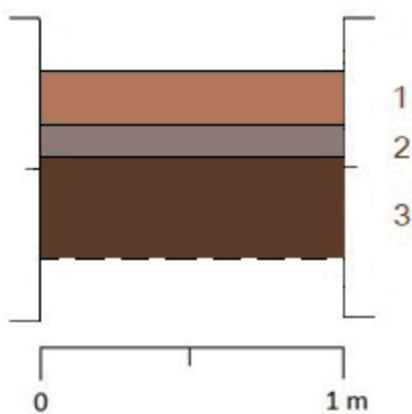
Figur 19. Sektionsritning 7 i schakt 8.

Schakt 9

1. Matjord
2. Gråbrun sand
3. Rödbrun sand
4. Grå lera

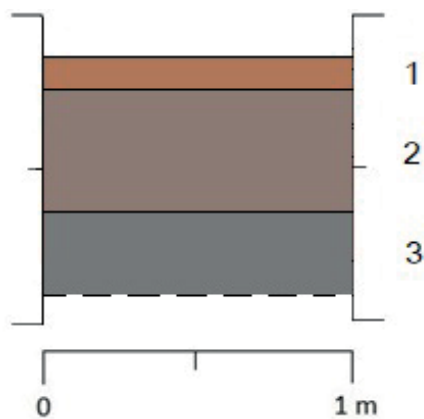
Figur 20. Representativ sektionsritning för schakt 9.

Schakt 10, 13 och 14

1. Matjord
2. Gråbrun silt
3. Mörkbrun lera

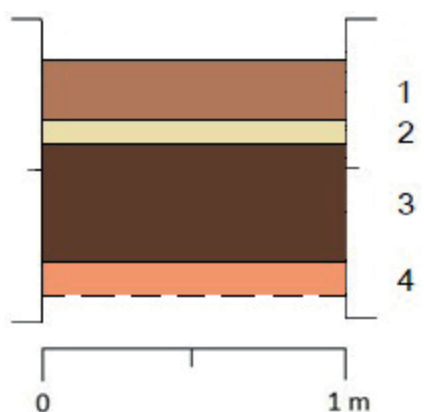
Figur 21. Representativ sektionsritning för schakt 10, 13 och 14.

Schakt 11

1. Matjord
2. Brungrå silt
3. Grå lera

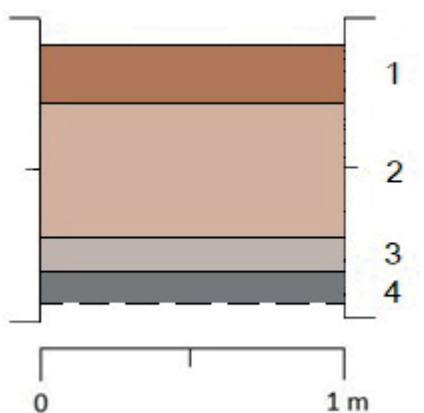
Figur 22. Representativ sektionsritning för schakt 11.

Schakt 12

1. Matjord
2. Ljusbrun fin sand
3. Mörkbrun fin sand med inslag av sot, tegelkross och sten (0,05–0,60 m stora)
4. Rödbrun sand

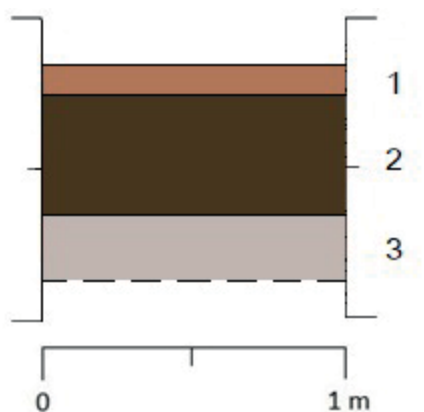
Figur 23. Representativ sektionsritning för schakt 12.

Schakt 15 och 16

1. Matjord
2. Brun sand
3. Brungrå sand
4. Grå lera

Figur 24. Representativ sektionsritning för schakt 15 och 16.

Schakt 17

1. Matjord
2. Mörkbrun sotig jord med inslag av tegel, taktegel och sten (0,1–0,2 m stora)
3. Grå silt

Figur 25. Representativ sektionsritning för schakt 17.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE